

De Participatiewet

1 ■ 2026

Colofon

- **Missie** JurisDidact streeft ernaar kennis en inzicht bij juristen te verhogen en de ontwikkeling van het professioneel handelen te bevorderen door middel van onafhankelijke, individuele nascholing.
- **PO-punten** 3
- **Geldigheid** U kunt de eindtoets maken zolang deze in uw online persoonlijk dossier staat vermeld.

- **Redactie** Mr. Pieter Dorhout, hoofdredacteur
Mr. drs. Marije Jeltes
Mr. dr. Sander Kole
Mr. Carolien Noorduyn
Mr. dr. Lies Punselie
- **Docent** Mr. Hannie Geugjes
- **Uitgever** Igno Ketelaars
- **Vormgeving** Roelof Koster Design, Mildam

© 2026 JurisDidact, Gorssel
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- **Bestellingen** De basisprijs van een programma is € 212,50 (excl. btw), tenzij anders vermeld. Bij gelijktijdige bestelling vanaf 4 programma's geldt korting. Zie hiervoor de website van JurisDidact. JurisDidact legt de gegevens van bestellers vast voor verwerking van de bestelling. De gegevens kunnen door ons worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten, tenzij u te kennen hebt gegeven hiertegen bezwaar te hebben.
- **Certificaten** Certificaten worden alleen toegekend aan kopers van losse programma's.
- **Administratie** Bij wijziging van de tenaamstelling en/of het adres verzoeken wij u deze gegevens door te geven aan de klantenservice van JurisDidact: Parallelweg 25, 7213 VT Gorssel.
- **Algemene voorwaarden** Levering en diensten geschieden volgens de Algemene voorwaarden van MOCuitgevers Vanmorgen BV, gedeponeed bij de Kamer van Koophandel onder nummer 6469182. Een exemplaar van deze voorwaarden zal op verzoek worden toegezonden. De voorwaarden zijn te raadplegen via www.mocuitgevers.nl.

Inhoud

Inleiding – 5

Pretoets – 7

Blok A

Leefvormen

- A1 Gezamenlijke huishouding – 10
- A2 Criteria gezamenlijke huishouding – 11
- A3 Onderzoek woon- en leefsituatie – 15
- A4 Kostendelersnorm – 18

Blok B

Middelen

- B1 Middelen – 21
- B2 Inkomsten – 22
- B3 Giften en leningen – 26
- B4 Vermogen – 28
- B5 Interen van vermogen – 29
- B6 Eigen huis – 31

Blok C

Terugvordering en boeteoplegging

- C1 Terugvordering – 33
- C2 Inlichtingenplicht – 34
- C3 Afzien van terugvordering vanwege dringende redenen – 36

- C4 Stel- en onderzoeksplicht – 39
 - C5 Terugvordering zonder overtreding inlichtingenplicht – 40
 - C6 Medeterugvordering – 41
 - C7 Boeteoplegging – 42
 - C8 Hoogte boete – 43
 - C9 Afzien van boeteoplegging vanwege dringende redenen – 46
 - C10 Invordering – 47
 - C11 Verrekening proceskostenveroordeling – 48
-

Afkortingenlijst – 49

Antwoorden pretoets en casuïstiek – 50

Toetsvragen – 54

Een nascholing over de Participatiewet (hierna: Pw): u vraagt zich misschien af of dat wel nodig is? In de dagelijkse praktijk komt u wellicht weinig bijstandszaken tegen. Als u wel als gemachtigde mag optreden in een bijstandszaak, is er vaak weinig eer aan te behalen, omdat de gemeente veel beleidsruimte heeft bij de uitvoering van de wet. Zo stelt de gemeenteraad verschillende verordeningen vast en heeft het college van burgemeester en wethouders (B&W) een ruime bevoegdheid bij het maken van beleidsregels, bijvoorbeeld met betrekking tot de bestuurlijke boete, verhaal van bijstand of vrijlating van giften. Bij het toetsen van beslissingen op grond van de Participatiewet stelt de CRvB zich terughoudend op, zolang de gemeentelijke uitvoering maar binnen de wet- en regelgeving blijft.

In het algemeen doet een betrokkene een beroep op de Participatiewet na afloop van de WW. De maximale duur van de WW is op dit moment 24 maanden. Of na afloop van de WW recht op een uitkering op basis van de Participatiewet bestaat, is sterk afhankelijk van de leefvorm (gezamenlijke huishouding, kostendelersnorm, alleenstaand). Bestaat recht op bijstand, dan houdt de Participatiewet rekening met alle 'middelen' (inkomen en vermogen) waarover de betrokkene beschikt of zou kunnen beschikken. Dit betekent dat u bij de onderhandelingen over bijvoorbeeld een vaststellingsovereenkomst (VSO) dit gegeven moet meenemen. Wat is immers de waarde van een fikse beëindigingsvergoeding als deze vergoeding als 'middel' wordt meegenomen bij het bepalen van het recht op een uitkering op grond van de Participatiewet? Het advies om de vergoeding dan maar snel op te souperen, kan vervolgens leiden tot een sanctie vanwege 'tekortschietend besef van betoonde verantwoordelijkheid'.

Ook zie je een voorzichtige tendens dat de bestuursrechter, onder invloed van gewijzigde maatschappelijke inzichten, zich minder terughoudend opstelt en meer oog heeft voor de kwetsbare positie waarin sommige burgers zich bevinden. De Raad erkent dat zij in het verleden soms strenger toetste dan op basis van de parlementaire geschiedenis nodig was en te weinig rekening hield met de gevolgen van een beslissing voor de burger. Het gaat dan met name om het afzien van terugvordering van te veel betaalde bijstand vanwege 'dringende redenen', als de oorzaak van het te veel betalen mede bij het bestuursorgaan ligt. Het belang van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (abbb) en de vraag of echt sprake is van een koerswijziging van de Raad, komt in blok C uitgebreid aan bod.

Blok A
Blok B
Blok C

Deze cursus bestaat uit de volgende blokken:
Leefvormen
Middelen
Terugvordering en boeteoplegging

■ **Doelstellingen**

Na afloop van deze juridische nascholing:

- weet u op basis van de Participatiewet in hoeverre leefvormen en middelen van invloed zijn op het recht op uitkering;
- kent u de belangrijkste uitspraken van de CRvB met betrekking tot leefvormen en middelen;
- kent u de recente uitspraken van de CRvB met betrekking tot terugvordering van te veel betaalde bijstand en boeteoplegging vanwege het niet nakomen van de inlichtingenplicht;
- bent u op de hoogte van de wijziging van de Participatiewet met betrekking tot deze onderwerpen per 1 januari 2026 (Participatiewet in balans);
- weet u welke zaken extra aandacht behoeven bij de beëindiging van een dienstverband en een mogelijk beroep op een bijstandsuitkering in de nabije toekomst.

■ *Opmerking*

Deze nascholing bestaat uit drie onderdelen, die u afzonderlijk van elkaar kunt bestuderen. Voor ieder blok dient u circa een uur uit te trekken.

■ *Criteria toets*

U slaagt voor de toets als u minimaal 6 van de 10 vragen juist hebt beantwoord. U kunt tweemaal herkansen.

■ *Over de docent*

Mr. H.C. (Hannie) Geugjes is jurist en onderwijsontwikkelaar op het gebied van arbeidsrecht en socialezekerheidsrecht. Zij is gespecialiseerd in de sociale voorzieningen, zoals de Participatiewet en de Wmo. Zij is begonnen als jurist bij een Bureau voor Rechtshulp en later bij vakbond FNV en was gedurende twintig jaar hoofddocent Arbeidsrecht en Socialezekerheidsrecht aan de Hogeschool Utrecht. Daarnaast is zij auteur van de boeken *Socialezekerheidsrecht begrepen* en *Arbeidsrecht begrepen*.

Om voor uzelf te bepalen wat uw kennis is van dit onderwerp, kunt u vrijblijvend de pretoets maken. De resultaten van de pretoets tellen niet mee voor uw eindscore.

- 1 De Participatiewet is een:
 - A werknemersverzekering.
 - B volksverzekering.
 - C sociale voorziening.
 - D sociale verzekering.

- 2 Rechthebbenden van de Participatiewet zijn onder meer:
 - A AOW-gerechtigden met een onvolledig pensioen.
 - B personen die zonder inkomen buiten Nederland verblijven.
 - C studerende met een bijbaan met verdiensten onder het minimumloon.
 - D arbeidsbepikten die het minimumloon kunnen verdienen.

- 3 De bijstand vult aan tot het sociale minimum dat van toepassing is. Wat is het sociale minimum voor een alleenstaande ouder met twee kinderen onder de 18 jaar (zonder kostedelende medebewoner)?
 - A 50% minimumloon.
 - B 70% minimumloon.
 - C 90% minimumloon.
 - D 100% minimumloon.

- 4 Een broer en zus wonen in één huis en zorgen voor elkaar, maar zijn verder gezond van lijf en leden. Zij worden in de Participatiewet aangemerkt als:
 - A alleenstaanden.
 - B gehuwden.
 - C kostdelers.
 - D kostgangersrelatie.

- 5 Een alleenstaande ouder (49 jaar) woont samen met zijn zoon van 28 jaar. De vader doet een beroep op de bijstand. De zoon heeft een baan waarmee hij € 2.000 netto per maand verdient. Wat is het gevolg van de inkomsten van de zoon voor de uitkering van de vader?
- A De vader verliest zijn uitkering.
 - B 25% van de inkomsten wordt op de uitkering in mindering gebracht.
 - C Het heeft geen gevolg; de uitkering blijft 70% van het minimumloon.
 - D Het heeft geen gevolg; de uitkering blijft 50% van het minimumloon.
- 6 Een alleenstaande die in een huis woont met één kostedelende medebewoner die € 2.000 verdient, heeft:
- A geen recht op bijstand.
 - B recht op 50% van de gehuwdennorm.
 - C recht op 50% van de ongehuwdennorm.
 - D recht op de ongehuwdennorm.
- 7 Rob en Arie zijn verliefd. Rob is de meeste tijd bij Arie. Rob verhuurt zijn huis onder en trekt bij Arie in. Hij blijft ingeschreven staan op zijn eigen adres. Rob verdient het wettelijk minimumloon. Arie heeft geen inkomsten. Heeft Arie recht op bijstand?
- A Ja, op de ongehuwdennorm, want ze zijn niet getrouwd.
 - B Ja, op de ongehuwdennorm, want officieel woont Rob niet bij Arie.
 - C Ja, op de kostedelersnorm, want Rob en Arie kunnen de kosten delen.
 - D Nee, Arie heeft geen recht op bijstand.
- 8 Wat wordt verstaan onder het begrip 'middelen' in de Participatiewet?
- A Inkomen uit arbeid.
 - B Inkomen uit of in verband met arbeid.
 - C Inkomen en vermogen.
 - D Spaargeld, tweede huis en beleggingen.
- 9 Bijstand en een eigen huis dat men zelf bewoont, is:
- A niet mogelijk; de belanghebbende zal zijn huis eerst moeten verkopen en op de opbrengst moeten interen.
 - B mogelijk, mits de waarde van het huis onder de vrijstelling 'bewoning in eigen huis' blijft.
 - C mogelijk; er geldt geen verhuisplicht.
 - D mogelijk onder verlening van een krediethypotheek, als de waarde minus de schulden meer is dan de vrijstellingen.

- 10 Een bijstandsgerechtigde werkt zwart bij. Het gaat om een bedrag van € 20.000 dat hij bewust niet heeft doorgegeven aan de gemeente. Er zijn geen dringende redenen. Het college is in beginsel:
- A bevoegd de ten onterechte betaalde bijstand terug te vorderen en bevoegd een boete op te leggen.
 - B bevoegd tot terugvordering en verplicht een boete op te leggen.
 - C verplicht tot terugvordering en bevoegd een boete op te leggen.
 - D verplicht tot terugvordering en verplicht een boete op te leggen.

CASUS 1

Nadia

Nadia trekt na haar echtscheiding met haar vier kinderen bij haar tante in. Op dit adres staat zij ook ingeschreven bij de gemeente. Haar tante heeft een driekamerwoning. Nadia en haar tante eten samen en slapen samen in een kingsize bed. Haar vier kinderen slapen in dezelfde slaapkamer en ook haar spullen staan daar. Nadia en haar tante doen alles samen: als Nadia kookt, eet haar tante met haar mee en omgekeerd. Haar tante maakt gebruik van de bankrekening van Nadia; haar tante is 55 jaar oud en niet zo goed met technologie, dus Nadia helpt haar tante daarmee. Nadia is blij dat zij bij haar tante terecht kan. Haar tante is als een moeder voor haar. Omdat Nadia geen eigen inkomen heeft, vraagt zij een bijstandsuitkering aan bij de gemeente Amsterdam. Dit is een uitkering op grond van de Participatiewet. Een uitkering op grond van deze wet is afhankelijk van de woon- en leefsituatie van de betrokkene. Is sprake van een gezamenlijke huishouding tussen Nadia en haar tante, dan wordt de samenwoonrelatie van beiden gelijkgesteld met 'gehuwd'. De inkomsten van zowel Nadia als haar tante zijn dan relevant om het recht op bijstand te kunnen vaststellen. Is geen sprake van een gezamenlijke huishouding, dan zijn de inkomsten van haar tante niet van belang. Nadia heeft in die situatie een zelfstandig recht op bijstand.

- a** Aan welke voorwaarden moet zijn voldaan om een gezamenlijke huishouding aan te nemen?

- b** In hoeverre is het relevant dat Nadia en haar tante een bed delen?

- c** Waarom zou Nadia aangeven dat haar tante als een moeder voor haar is?

Een uitkering op grond van de Participatiewet is, zoals hiervoor is aangegeven, afhankelijk van de woon- en leefsituatie van de aanvrager. Een alleenstaande (ouder) of gehuwde heeft recht op algemene bijstand als het inkomen lager is dan de bijstandsnorm en er geen in aanmerking te nemen vermogen is, art. 19 Pw jo. art. 4 lid 1 Pw. Het inkomen van beide huwelijkspartners wordt betrokken bij de vraag of recht op bijstand bestaat. Verdient een van beiden ten minste het minimumloon, dan heeft de huwelijkspartner geen recht op bijstand. In het huishouden komt dan voldoende inkomen binnen, zodat geen recht bestaat op een uitkering op basis van de Participatiewet.

Het bestuursorgaan dat de Participatiewet uitvoert, is het college van B&W (kortweg: het college). De gemeentelijke sociale dienst of de afdeling Werk en inkomen van de betreffende gemeente voert de wet namens het college krachtens mandaat uit.

A2

Criteria gezamenlijke huishouding

Met ‘gehuwden’ wordt op basis van de wet gelijkgesteld: de geregistreerde partner en de ongehuwde die met een ander een gezamenlijke huishouding voert. Van een gezamenlijke huishouding is sprake als twee personen hun hoofdverblijf in dezelfde woning hebben en zij er blijk van geven zorg te dragen voor elkaar door middel van het leveren van een bijdrage aan de kosten van de huishouding dan wel anderszins, art. 3 lid 3 Pw. De vraag of sprake is van een gezamenlijke huishouding, wordt dus beantwoord aan de hand van de criteria ‘gezamenlijk hoofdverblijf’ en ‘wederzijdse zorg’.

■ Gezamenlijk hoofdverblijf

Nadia heeft in casus 1 haar hoofdverblijf op het adres van haar tante. Nadia staat ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP). De enkele inschrijving in de BRP is echter onvoldoende voor het hebben van het hoofdverblijf op dat adres.¹ Of een persoon zijn hoofdverblijf op een bepaald adres heeft, hangt af van de vraag waar het zwaartepunt van zijn persoonlijke leven ligt. Deze vraag dient te worden beantwoord aan de hand van concrete feiten en omstandigheden. Er moet sprake zijn van een voldoende feitelijke grondslag om het hoofdverblijf op een bepaald adres aan te nemen. Het gaat dan om zaken zoals waar zich de persoonlijke bezittingen, kleding en toiletartikelen bevinden, waar de maaltijden worden genuttigd, waar de wasmand staat, op welk adres de verzekeringen en abonnementen lopen, waar de post wordt ontvangen, enzovoort.² Het zwaartepunt

1 CRvB 16 december 2024, ECLI:NL:CRVB:2024:2319.

2 CRvB 6 juli 2021, ECLI:NL:CRVB:2021:1655.

van het persoonlijke leven van Nadia ligt op het adres van haar tante: ze eet daar en al haar spullen liggen daar. Maar soms is de situatie minder duidelijk: bijvoorbeeld als een vader zijn dochter iedere ochtend naar school brengt en hij in het weekend op het uitkeringsadres verblijft, is dat op zich onvoldoende om een gezamenlijk hoofdverblijf met de moeder aan te nemen.³ En al slaapt een persoon een aantal nachten op een bepaald adres, dat is geen doorslaggevend argument om het hoofdverblijf op dat adres aan te nemen.⁴ Daarvoor moet het college meer of ook andere feiten en omstandigheden aannemelijk maken.

■ Wederzijdse zorg

Bij de uitleg en toepassing van het tweede criterium, ‘wederzijdse zorg’, gaat het om een financiële verstrengeling die verder gaat dan het uitsluitend delen van woonlasten. Daarbij moet u denken aan het gezamenlijk betalen van rekeningen, een gezamenlijke huurovereenkomst, gezamenlijke verzekeringen en abonnementen, het gezamenlijk gebruik van de auto, het hebben van een gezamenlijke bankrekening, samen de boodschappen betalen, samen gebruikmaken van de duurzame gebruiksgoederen, enzovoort. In gevallen waarin geen sprake is van financiële verstrengeling, kunnen ook andere feiten duiden op wederzijdse zorg, zoals kleding voor elkaar wassen, samen koken en afwassen, een kind van de partner naar school of zwemles brengen, samen de tuin onderhouden, de hond uitlaten, enzovoort.⁵ Er is aan het criterium van wederzijdse zorg voldaan als sprake is van zorg van enige omvang en gewicht. De zorg hoeft niet gelijk verdeeld te zijn, maar als de een alle zorgtaken op zich neemt en alles betaalt en de ander alleen maar tv-kijkt, is er geen sprake van wederzijdse zorg.⁶ Ook slechts de handen van de ander verzorgen en zo nu en dan een lapje over de tafel halen, bleek in een zaak die aan de CRvB werd voorgelegd onvoldoende om wederzijdse zorg aan te nemen.⁷ Hetzelfde was het geval in de situatie dat de betrokkene de was voor de ander deed, weleens boodschappen of sigaretten haalde en soms schoonmaakte.⁸ Samen eten en samen op vakantie, naar de stad of naar verjaardagen gaan zijn sociale activiteiten die op zich onvoldoende zijn om wederzijdse zorg aanwezig te achten.⁹ In combinatie met andere feiten en omstandigheden kunnen deze zaken wel van belang zijn.

3 CRvB 3 mei 2016, ECLI:NL:CRVB:2016:1706.

4 CRvB 1 december 2020, ECLI:NL:CRVB:2020:3076; CRvB 11 oktober 2021, ECLI:NL:CRVB:2021:2515.

5 CRvB 30 mei 2023, ECLI:NL:CRVB:2023:1015.

6 CRvB 26 oktober 2021, ECLI:NL:CRVB:2021:2707.

7 CRvB 21 februari 2023, ECLI:NL:CRVB:2023:313.

8 CRvB 16 november 2021, ECLI:NL:CRVB:2021:2837.

9 CRvB 11 oktober 2021, ECLI:NL:CRVB:2021:2509.